

TUSSEN SLECHTE BUUR EN VERRE VRIEND

Externe invloeden op het democratiseringsproces in Pakistan

1977-2008

Hugo Nutbey
S0954241

T.A.V Mevr. Van Cranenburgh

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Onderzoeksopzet.....	4
Doelstelling.....	4
Structuur.....	4
Theoretisch kader.....	5
Huntingtons transitietheorie.....	5
Externe invloeden in democratisering.....	6
Definitie van democratie.....	8
Democratisering in Pakistan in de transitietheorie.....	9
De internationale context en zijn invloed.....	14
India: “de slechte buur”.....	14
De Verenigde Staten: “de verre vriend”.....	15
Effecten van de Indiase dreiging.....	16
Effecten van de Amerikaanse hulp.....	17
Conclusie.....	19
Literatuur.....	21

Inleiding

Op 11 mei 2013 ging Pakistan stemmen. De verwachtingen rond de verkiezingen waren hooggespannen. De nieuwe PTI-partij onder leiding van oud-professioneel cricketer Imram Khan veroorzaakte een frisse wind in de wat statistische Pakistaanse politieke arena, campagnes vonden plaats met een voor Pakistan ongekend enthousiasme en het vertrouwen van de kiezers in de stembusgang was bijzonder hoog. Hoewel de stembusgang gebukt ging onder een reeks van bloedige aanslagen bedroeg de opkomst meer dan 65%, een opmerkelijke prestatie in een land waar politiek lang slechts voorbehouden was aan de *'the chosen few'*. Het succes van de verkiezingen duidt op een significante ontwikkeling in Pakistan, waar na decennia lang autoritair bewind door het leger, democratie eindelijk grote delen van de bevolking lijkt te kunnen mobiliseren.

De aanloop naar de verkiezingen waren lang en zwaar. De stembusgang kan worden gezien als een voorlopig sluitstuk op een democratiseringsproces dat zijn aanvang vond onder de militaire junta van Generaal Zia Al-Huq in de jaren '80. De vestiging van een duurzaam democratisch systeem in Pakistan is een lastige opgave gebleken. Het democratiseringsproces is de afgelopen vijftientig jaar moeizaam en langzaam verlopen en ondanks de geboekte vooruitgang ligt het risico van een terugval in autoritaire gewoontes nog altijd op de loer. De voedingsbodem voor een duurzaam democratisch stelsel in het Zuid-Aziatische land is dan ook ongunstig. Het land ontbeert een democratische traditie, heeft een laag ontwikkelingsniveau en de economie is zwak. Daarnaast heeft Pakistan te kampen met een moeizame internationale omgeving. De toch al ingewikkelde interne verhoudingen worden verder gecompliceerd door de internationale context waarin Pakistan moet opereren. Het land is sinds 1947 in een constante strijd met buurland India verwickeld over zeggenschap over de rijke en vruchtbare grensregio Kasjmir. Daarnaast onderhoudt Pakistan al meer dan een decennium een gespannen bondgenootschap met de Verenigde Staten. De VS hebben Pakistan nodig als uitvalbasis voor hun operaties in centraal-Azië, met name Afghanistan, terwijl de Pakistaanse elite de Amerikaanse financiële en militaire steun goed kan gebruiken in de strijd tegen India en bij het handhaven van haar interne machtspositie. De wederzijdse relatie wordt echter bemoeilijkt doordat enerzijds Pakistaanse streng islamitische groeperingen grote weerstand uiten tegen de Amerikaanse aanwezigheid in hun land. Terwijl anderzijds de Amerikanen grote moeite hebben met het ondemocratische en onvrije gehalte van hun gastland.

In dit onderzoek stel ik voor dat men, om het wel en wee van Pakistan en zijn prille democratie te kunnen begrijpen, ook oog moet hebben wat er om Pakistan heen gebeurt. Politiek vind nooit plaats in een vacuüm, zeker niet in een volatiele regio als Zuid-Azië. In dit onderzoek zal er daarom uitgebreid stil worden gestaan bij het belang van deze externe invloeden op het democratiseringsproces in Pakistan.

Onderzoeksopzet

Doelstelling

In dit onderzoek zal er worden geprobeerd een dieper begrip te krijgen van de dynamieken die het Pakistaanse democratiseringsproces vorm hebben gegeven. Dit zal gebeuren door dit proces te plaatsen in de wereldwijde beweging waarin het zijn oorsprong vond: de zogenaamde *'Third Wave of Democratization'*. Hierin maakte een veelvoud van autoritaire regimes overal ter wereld een overgang naar een meer democratisch stelsel. De derde golf dankt zijn naam aan de invloedrijke politicoloog Samuel Huntington, die in zijn boek *"The Third Wave; Democratization in The Late Twentieth Century"* de processen die deze transitie vorm gaven probeert te schetsen en te analyseren. Hiertoe formuleerde hij in het begin van de jaren '90 zijn toonaangevende *'Transition-theory'*. Deze theorie zal leidend zijn in dit onderzoek. Er zal worden gekeken of de theorie van Huntington geschikt is om het democratiseringsproces in Pakistan te kunnen analyseren, of dat de Pakistaanse casus mogelijke tekortkomingen of onvolkomenheden van de transitietheorie blootlegt.

Speciale aandacht gaat hierbij uit naar hoe de dynamiek van het Pakistaanse democratiseringsproces is beïnvloed vanuit de internationale context. Hierbij zal er worden gekeken of, en zo ja in welke mate, externe actoren het Pakistaanse democratiseringsproces hebben vervormd of gevormd, hoe deze invloeden zich manifesteerden en wat de effecten hiervan waren. Zo zal worden geprobeerd de effecten van deze externe invloeden beter in kaart te brengen en ze aan de hand van de theorie van Huntington te duiden. Mocht de bestaande theorie geen ruimte bieden voor deze externe invloeden, dan zal er worden geprobeerd deze alsnog in de theorie te incorporeren.

Structuur

Om de invloed van internationale factoren op het Pakistaanse democratiseringsproces goed in kaart te kunnen brengen zal er een *'single-casestudy'* worden ondernomen. Met deze *'casestudy'* zal er worden ingezoomd op de verschillende vormen van externe beïnvloedingen die gedurende het Pakistaanse transitieproces zijn uitgeoefend op de belangrijkste nationale actoren. Een dergelijk kwalitatief onderzoek biedt de ruimte om het te onderzoeken proces over een langere periode binnen zijn natuurlijk context te beschouwen. Door de verschuivende verhoudingen tussen de verschillende actoren in het democratiseringsproces over een langere tijd te volgen en deze naast de verandering in de internationale omgeving te plaatsen kan er een beeld worden gevormd van de wisselwerking tussen de belangrijkste actoren in het democratiseringsproces en de bredere context waarin deze plaatsvindt.

Daartoe zal er, om te beginnen, eerst een kort overzicht worden gegeven van enkele relevante theorieën aangaande democratiseringsprocessen en het vraagstuk van externe beïnvloeding hierbinnen. In het bijzonder zal er worden stilgestaan bij de transitietheorie van

Samuel P. Huntington. Wanneer het theoretische kader is afgebakend zal er in het eerste deel van dit onderzoek worden gekeken in hoeverre de theorie van Huntington toepasbaar is op de casus van Pakistan. Er zal worden geprobeerd om de processen die hij beschrijft in deze casus te onderscheiden. Aan de hand hiervan zal er worden geïnventariseerd waar de theorie van Huntington duidelijkheid kan bieden en waar deze mogelijk te kort schiet. In het tweede deel van dit onderzoek zal de aandacht uitgaan naar de externe invloeden die op het Pakistaanse democratiseringsproces zijn uitgeoefend. Hiertoe zal er een overzicht worden gegeven van de voor Pakistan relevante externe actoren en hun beleid te aanzien van dit land door de jaren heen. Daarna zal er, aan de hand van de relevante theorieën, worden gekeken of deze externe beïnvloeding inderdaad een effect hebben gehad op het democratiseringsproces en hoe men deze effecten zou kunnen duiden.

Theoretisch kader

Huntingtons transitietheorie

De 'Derde golf van democratisering' heeft in een korte tijd het aanzicht van de politieke wereldkaart ingrijpend doen veranderen en vormt hiermee een cruciale episode in het ontstaan van de moderne wereld. Het proces begon in 1974 en had zich rond 1990 al in dertig verschillende landen gemanifesteerd, met als gevolg een snelle toename van het aantal democratieën (1992a, 579). De oorzaken van de derde golf zijn echter minder duidelijk dan zijn gevolgen. Hoewel Huntington verschillende ontwikkelingen in internationale structuren, economische factoren en politieke denkbeelden aanwijst die de derde golf mogelijk maakten, verwerpt hij het idee dat deze ook de oorzaken van derde golf vormden (1992b, 107). Huntington zoekt de oorzaak van de democratisering golf niet in de omgeving van de politieke elites die deze bewerkstelligden, maar in het gedrag en de preferenties van deze actoren zelf. De stuwende rol achter de derde golf is volgens Huntington weggelegd voor de leidende groepen en personen die de democratiseringsprocessen instigeerden en vormgaven.

Transitieprocessen worden volgens Huntington dan ook gevormd door de interactie tussen de twee belangrijkste politieke elites in een land, welke ieder weer verdeeld zijn in twee kampen. Enerzijds is er het regime, onderverdeeld in de meer liberale '*reformers*' en de meer conservatieve '*hardliners*'. Anderzijds is er de politieke oppositie, meestal verdeeld in een meer gematigd en een meer radicaal kamp. De interacties en machtsverhoudingen tussen deze vier verschillende actoren bepalen het karakter van de te transitie. Huntington onderscheidt drie verschillende karakters die een transitie kan aannemen: '*transformation*', '*transplacment*', '*replacment*'.

Bij een '*transformation*' ligt het initiatief bij het regime en bepalen met name de hervormingsgezinde elementen hierbinnen het verloop van de transitie. In het geval van een

'*transplacment*' komt de transitie tot stand wanneer de oppositie het regime tot onderhandelingen over democratisering dwingt en het regime niet in staat is deze eis te weerstaan. Dergelijke onderhandelingen zijn enkel mogelijk wanneer het initiatief bij de gematigde krachten, zowel binnen het regime als binnen de oppositie, ligt. Bij een '*replacment*' wordt het regime afgezet door de oppositie, waarbinnen het initiatief bij de meer radicalere elementen ligt. Deze radicale koers vormt vaak een reactie op zware tegenstand tegen verder democratisering vanuit de regerende '*hardliners*'. Overigens zijn deze verschillende vormen van transitie niet in steen gehouwen. Als de machtsverhoudingen tussen de vier actoren veranderen verandert het karakter van het transitieproces mee. Zo kan de ene vorm van transitie overgaan in de andere of kunnen er mengvormen optreden (1992a, 583).

Huntington ziet het democratiseringsproces in Pakistan, tot de publicatie van zijn boek in 1992, als een proces van '*transformation*' (1992a, 596). Hij komt tot deze conclusie omdat de regerende militaire junta zelf het voortouw leek te nemen in het doorvoeren van democratische hervorming en dit gedurende het hele proces in handen hield. De oppositie speelde in het proces een ondergeschikte rol. Huntington betoogt dat de beslissing van de machthebbers om het democratiseringsproces te starten voortkwam uit een steeds sterker wordende vraag om democratisering. Hierdoor nam de druk vanuit zowel de nationale als de internationale context op de regerende elite toe. Met als gevolg dat deze een autoritaire koers niet langer kansrijk achtte en tot een radicale koerswijziging besloten. Dit zou de militaire leiders in staat stellen het initiatief in het proces niet te verliezen waardoor ze ook na de transitie een sterke positie in het beleidsvormingsproces zouden behouden (Huntington 1992a, 591). Hiermee dicht Huntington de politieke elite van Pakistan een meer autonome rol toe dan andere auteurs. Zo verklaart Larry Diamond (2000) het verloop van het democratiseringsproces in Pakistan met name door te wijzen op contextuele oorzaken, zoals ontwikkelen op economisch, sociaal en bestuurlijk gebied (2000). Sumit Ganguly (2008) legt in zijn verklaring de nadruk meer op historische-institutionele factoren en de doorwerkende effecten die deze op het democratiseringsproces blijven hebben, terwijl Micheal Hoffman (2010) de verklaring zoekt in de '*game-theory*'.

Externe invloeden in democratisering

De transitietheorie van Huntington heeft als kern de interactie tussen verschillende nationale actoren. Hij erkent echter ook dat democratiseringsprocessen worden beïnvloed van buiten de nationale context. Omdat sinds 1990 democratie als de internationale norm is gaan gelden, stellen internationale organisaties een democratisch bestel als voorwaarde voor lidmaatschap. Ook kunnen autoritaire regimes sancties opgelegd krijgen als andere landen van mening zijn dat zij te weinig aandacht besteden aan democratisering (Huntington 1992b, 86). Verder wijst Huntington erop dat een democratie een demonstatief effect kan hebben op andere landen in zijn nabijheid. Democratische landen vormen een voorbeeld, en daarmee een

mogelijke aanjager voor democratisering in een autoritair buurland. Goed voorbeeld doet volgen, zo lijkt ook bij dit zogenaamde 'diffusie-effect' te gelden (1992b, 100-108). Huntington ziet deze externe invloeden vooral als een 'incentive' voor hervormers binnen het regime en als aanmoediging voor de oppositie om democratisering na te streven. In de theorie van Huntington vormen internationale invloeden met name een aanmoediging voor politieke elites om te beginnen met een democratiseringsproces, maar oefenen ze weinig tot geen invloed uit op de aard, het verloop of de uitkomst hiervan.

Michael Corales en William Thompson zijn in hun artikel "*The Economic Development-Democratization Relationship: Does the Outside World Matter?*" echter kritisch op de beperkte rol die Huntington externe invloeden in democratiseringsprocessen toedicht (Colaresi & Thompson 2003, 385). Zij stellen dat voor Huntington "*the external [...] environment is simple another facilitative factor encouraging democratization*" (Colaresi & Thompson 2003, 386) terwijl volgens hen externe invloeden meebepalend zijn voor de aard en het succes van een democratiseringsproces (Colaresi & Thompson 2003, 397-399).

Kristian Skrede Gleditsch en Micheal Ward (2006) gaan in hun artikel "*Diffusion and the international Context of Democratization*" nog een stap verder. De auteurs tonen aan dat de preferenties en strategieën van binnenlandse actoren gedurende het proces direct kunnen worden beïnvloed door externe actoren en/of factoren. Zo kan de externe steun voor een politieke groepering, of juist een slechte relatie tussen een nationale speler en een internationale actor, vergaande gevolgen hebben voor de machtsverhoudingen binnen een land. De relatieve macht van nationale groeperingen kunnen door buitenlandse invloeden drastisch veranderen (Skred Gleditsch & Ward 2006, 919-920). Deze externe beïnvloeding kan het machtssevenwicht binnen een land doen omslaan en daarmee het politieke speelveld ingrijpend veranderen. De internationale context vormt volgens hen dus niet enkel een faciliterende factor, maar een integraal onderdeel van het democratiseringsproces. Externe actoren kunnen door het geven of het weerhouden van steun het verloop van een democratiseringsproces direct beïnvloeden. In tegenstelling tot Huntington kan volgens Skrede Gleditsch en Ward het verloop van een democratiseringsproces dus niet los worden gezien van de internationale invloeden die hier gedurende het proces op worden uitgeoefend.

In het artikel "*International Linkage and Democracy*" presenteren Steven Levitsky en Lucan Way (2005) een model dat inzicht geeft in hoe externe actoren democratiseringsprocessen kunnen beïnvloeden. Daarnaast draagt dit model verklaringen aan waarom de effectiviteit van deze beïnvloeding over tijd en per land zo kan verschillen. De effectiviteit van externe beïnvloeding is volgens Levitsky en Way afhankelijk van de mate waarin de externe actor 'leverage' over, en 'linkage' met, de belangrijkste actoren in het democratiseringsproces heeft. Het begrip 'leverage' staat voor de druk die een externe actor op de nationale politieke elites kan uitoefenen. Hoe afhankelijker de politieke elite is van de externe

actor, des te meer *'leverage'* deze bezit. Als de externe actor kan dreigen met het opschorten van bijvoorbeeld financiële steun, het intrekken van politieke steun of zelfs met militair ingrijpen dan heeft de afhankelijke nationale actor als snel geen andere keus dan toe te geven. (Levitsky & Way 2005, 20-21). *'Linkage'* bestaat uit de mate waarin er sprake is van wederzijdse economische, culturele en/of geografische verbanden tussen de twee actoren (Levitsky & Way 2005, 21-22).

Wanneer er sprake is van uitgebreide *'linkage'* is de *'leverage'* van de externe actor effectiever. De druk die op de het land wordt uitgeoefend komt dan die niet slechts in de vorm van directe bilaterale druk, de externe actor is dan ook in staat zijn druk maatschappij-breed te laten voelen. Dit heeft een versterkende werking (Levitsky & Way 2005, 22-24). Als er echter sprake is van een laag niveau van *'linkage'* dan is de *'leverage'* die een externe actor kan uitoefen minder effectief, omdat de externe druk dan enkel wordt gevoeld op elite niveau. In zo'n geval is het effect van de *'leverage'* vaak maar van korte duur, omdat de bilaterale relatie weinig duurzaam is (2005, 29-30). Wanneer externe actoren zelf afhankelijk zijn van de nationale politieke elite(s) die zij zouden willen beïnvloeden of als er helemaal geen sprake is van een afhankelijkheidsrelatie dan kan er nauwelijks effectieve druk worden uitgeoefend (Levitsky & Way 2005, 31).

De theorie van Levitsky en Way dient er met name toe om de effectiviteit van democratiseringsagenda's van westerse overheden te analyseren (Levitsky & Way 2005, 20-21). De theorie biedt dus enkel houvast wanneer men kijkt naar hoe westerse landen democratie in autoritaire landen kunnen bevorderen. Ook Huntington lijkt te veronderstellen dat internationale invloeden tijdens de derde golf bovenal een bevorderend effect op democratisering hebben gehad. Huntington erkent wel dat antidemocratische sentimenten binnen de internationale gemeenschap, zoals bijvoorbeeld in het Europa van 19de eeuw, democratisering kunnen vertragen. Maar hij stelt dat de internationale invloed sinds het eind van de Koude Oorlog bovenal democratisering bevordert. Dit verklaart hij door te wijzen op de internationale consensus over de wenselijkheid van democratie en de democratiseringsagenda die internationale actoren zoals de EU en de VS voeren (1992b, 85-100). Volgens Colaresi en Thompson is deze interpretatie van externe invloeden op democratisering echter te eenzijdig, externe actoren kunnen democratiseringsprocessen ook ondergraven. Dit gebeurt met volgens hen met name wanneer er sprake is van een sterke externe militaire dreiging (2003, 318). Een dergelijke dreiging stelt de overheid in staat om met een beroep op de nationale veiligheid een repressiever regime te voeren.

Definitie van democratie

Een neveneffect van de wereldwijde intreding van democratiseringsprocessen tijdens de Derde golf is dat het begrip democratie aan inflatie onderhevig is geraakt. Het label democratie

wordt door vele landen gehanteerd die in de praktijk nauwelijks voldoen aan de eisen die inherent zijn aan een functionerend democratisch stelsel (Zakaria 1997, 24). Tegenwoordig worden in de meeste landen wel verkiezingen georganiseerd, maar laat de effectiviteit en betrouwbaarheid van deze stembusgangen vaak te wensen over. Hierdoor is de grens tussen een minimaal functionerende electorale democratie en een systeem van schijndemocratie, of *'electoral authoritarianism'*, vaak lastig te trekken. De auteur Andreas Schedler probeert deze twee systemen van elkaar te onderscheiden door de *'The Chain of Democratic Choice'*, geformuleerd door Robert Dahl, te hanteren. Deze 'ketting' omvat de volgende zeven voorwaarden die essentieel zijn voor het functioneren van een basaal democratisch stelsel, namelijk: *"empowerment, free supply, free demand, inclusion, insulation and irreversibility"*. Wanneer deze zeven eisen in het politiek proces worden gerespecteerd kan men spreken van een electorale democratie. Wordt er echter één voorwaarde gebroken, dan valt de ketting uiteen en is er niet lang sprake van democratische stelsel, maar een systeem van *'electoral authoritarianism'* (Schedler 2002, 37-41). In dit onderzoek zal dit onderscheid tussen electorale democratie en *'electoral authoritarianism'*, zoals geformuleerd door Schedler, worden gehanteerd.

Democratisering in Pakistan in de transitietheorie

Sinds de stichting van de Pakistaanse staat in 1947 loopt de moeizame relatie tussen het leger en het burgerlijk bestuur als een rode draad door zijn geschiedenis (Ganguly 2008). Sinds 1947 worden periodes van instabiele en corrupte democratie stevast afgewisseld door periodes van autoritair militair bewind. De politieke situatie in Pakistan wordt daarom soms voorgesteld als een bipolaire schaal, waarbij de politieke slinger steeds naar een van de uiterste uiteinden, democratie enerzijds autoritarisme anderzijds, beweegt (Goodson 2008, 6). Deze taxatie doet echter geen recht aan de veranderingen die het land de afgelopen decennia heeft ondergaan. Sinds de machtsgreep van Generaal Zia Al-Huq, die in 1977 de gekozen premier Zulfikar Ali Bhutto van de centrum-linkse 'Pakistan People Party' afzette, heeft Pakistan een lange, moeizame, maar duidelijke beweging richting democratie gemaakt.

Zoals eerder betoogd nam het democratiseringsproces, dat in de jaren '80 aanving, volgens Huntington de vorm van een *'transformation'* aan. Deze classificatie stamt echter uit 1992 en in de twintig jaar die inmiddels zijn gepasseerd is er veel veranderd in Pakistan. Hier zal het democratiseringsproces in grote lijnen worden geschetst. Aan de hand hiervan zal er worden gekeken of de dynamiek van het proces inderdaad binnen de transitietheorie van Huntington past en waar deze theorie mogelijk te kort schiet.

Het democratiseringsproces in Pakistan begon enkele jaren na de coup van generaal Zia. Na een periode van enkele jaren waarin het leger zijn positie versterkte door de repressie van

elke vorm van politiek oppositie en de incorporatie van radicaal islamitische medestanders in het staatsbestel (Haqqani 2006, 120-121). Vanaf 1983 kwam er een voorzichtige, van bovenaf geleide, beweging richting liberalisering. Na de regionale verkiezingen van 1979 en 1983, waarin enkel partijloze kandidaten konden participeren, liet Zia in 1985 nationale verkiezingen organiseren. Ook deze vonden plaats op partijloze basis. Daarnaast werden al te kritische kandidaten niet geaccepteerd door de kiescommissie, verder vond er op grote schaal stembusfraude plaats (Haqqani 2006, 121).

In eerste instantie kwam deze liberalisering met name voort uit de noodzaak om de legitimiteit van het regime te bevestigen tegenover de machtige rurale elite in Pakistan en tegenover bondgenoot Amerika. Deze had onder president Reagan democratie tot een van de speerpunten van het buitenlandbeleid gemaakt (Huntington 1992b, 92). De verkiezingen werden door Zia echter als zo'n groot succes ervaren dat ze de aanleiding vormde voor de oprichting van een politieke partij die de legerleiding goedgezind was, de '*Pakistani Muslims League*' (PML). Hoewel de partij vooral functioneerde als patronagemachine voor lokale elites en sympathisanten van de legerleiding binnen het burgerbestuur, raakte Zia er al snel van overtuigd dat zijn partij sterk en populair genoeg was om de '*transition-seeking opposition*' te verslaan. Dit gaf de legerleiding vertrouwen om andere partijen mondjesmaat mee te laten doen in de nationale, en fraudelente, verkiezingen van 1987 (Wilkison 2007, 208).

Het gevolg van deze liberalisering was het ontstaan van een klasse van beroepspolitici. Hoewel deze politici meestal onderdeel waren van een zeer lucratief patronagestelsel begonnen zij steeds gefrustreerder te raken met hun beperkte autonomie en invloed en eisten ze, zover de legerleiding dat toeliet, een sterkere rol voor de civiele instituties (Rizvi 1991, 34-35). Hoewel de legerleiding niet van plan was om de macht uit handen te geven, erkende ze in de periode na 1983 in toenemende mate het belang van hervorming. Hierin verder aangemoedigd door de politici die zelf het product waren van deze hervormingen (Wilkison 2007, 208-209).

Huntington omschrijft deze ontwikkeling binnen een autoritair regime als de eerste fase van het transformatieproces, en noemt het de '*emergence of reformers*'. Hierin staan leden van het regime een voorzichtige liberalisering toe om de legitimatie van hun eigen positie te versterken, maar gunnen zo ook meer manoeuvreerruimte aan meer hervormingsgezinde elementen binnen de eigen gelederen. Deze 'opkomst van hervormers' als beschreven door Huntington kwam in een stroomversnelling na de onverwachte en mysterieuze dood van generaal Zia in een vliegtuigcrash in 1988.

Na het overlijden van Zia vreesde de legerleiding hun dominante positie niet langer te kunnen handhaven. Zia had altijd een rem op hervormingen gezet, nu hij was weggevallen leek de geest uit de fles. De druk die voor verdere democratisering vanuit de internationale gemeenschap en van de gekozen civiele politici op de legerleiding was aanzienlijk. Daarnaast heerste er binnen de legertop een angst voor mogelijke volksopstanden vanwege de slechte

economische situatie in het land. Grote delen van het officierscorps vreesde een aantasting van de goede naam en geprivilegieerde positie van het leger (Rizvi 1991, 28-29). Ook waren veel officieren van mening dat democratie, of in ieder geval een vorm van nominale democratie, in moreel opzicht preferabel was boven militair bestuur. Hierdoor was de bereidheid om de dominante positie van het leger met gewelddadige middelen te handhaven klein (Rizvi 1991, 30-31). Dit deed de legerleiding besluiten tot een snelle overdracht van de macht aan een civiele regering middels vrije verkiezingen.

Deze transitie had inderdaad het karakter van een *'transformation'*, want gedurende het hele proces lag de regie en het initiatief in de handen van de legerleiding en de regering. De machtsoverdracht ging hierdoor gepaard met wat addertjes onder het gras; het leger wou in vergaande mate de macht over het defensie- en buitenlandbeleid behouden. Daardoor was er sprake van zogenaamde *'reserved domains'* (Schedler 1998). Gekozen politici moesten voor ze mee konden doen aan de verkiezingen beloven dat ze zich onthielden van inmenging in enkele belangrijke politieke dossiers, deze bleven voorbehouden aan het leger. Het leger behield de macht om in te grijpen wanneer de gekozen vertegenwoordigers zich te veel met zogenaamde *'high politics'*, beleidsvraagstukken aangaande geopolitieke of militairen onderwerpen, zouden bemoeien (Shah 2008, 19). Dit gebeurde dan ook meerdere malen; in 1990, 1993, 1997 en 1999. Ook moest de immuniteit van militairen worden gegarandeerd (Wilkison 2007, 209).

De sterke positie van de legerleiding in het transitieproces had als gevolg dat de transitie naar een democratie nooit volledig is voltooid. Hoewel Larry Diamond (2000) en Haqqani (2006) Pakistan in deze periode classificeren als een electorale democratie, kan er worden betoogd dat dit niet terecht is. In de periode na de snelle transitie werden namelijk twee voorwaarden van Dahl's *'chain of democratic choice'* systematisch geschonden. Dit gold voor de voorwaarde van *'empowerment'*, wat omhelst dat de gekozen regering zeggenschap moet hebben over alle beleidsterreinen van de overheid, en de voorwaarde van *'irreversibility'*, wat behelst dat de democratische keuze van de kiezers kan worden teruggedraaid (Schedler 2002, 45-46). Doordat deze twee fundamentele voorwaarden werden geschonden moest men, volgens de typologie van Schedler, het stelsel dat in 1989 in stelling werd gebracht interpreteren als een systeem van *'electoral authoritarianism'*. Pakistan in de jaren 90' was dus niet gedemocratiseerd maar vergaand geliberaliseerd. De gekozen politici gingen bij iedere stap gebukt gingen onder wat Shas (2008,19) de *"overbearing shadow of the military"* noemt. Terwijl het leger met lede ogen toekeek hoe het civiel bestuur in de periode 1989-1999 werd getekend door wanbestuur en corruptie.

Deze episode kan het best worden gezien als wat Huntington (1992, 9, 131-137) de *'failure of liberalization'* noemt. De liberalisatie van het politieke systeem in 1988 leidt tot elf jaren van *"instability, upheaval, and even violence"* (Huntington 1992, 134). Dit leidt tot een polarisatie tussen hervormers, in de vorm van de gekozen politici, en *'hardliners'*, in de vorm

van de legerleiding. Het leger blijkt het liberaliseringsproces niet langer in de hand te hebben en wordt uitgedaagd tot een antidemocratische reactie.

De tegenreactie kwam in 1999 toen Pakistan, vermoedelijk op instigatie van de stafchef van het leger Pervez Musharraf, in een hernieuwd conflict met buurland India over de regio Karligi verwickeld raakte. Slechte militaire resultaten zorgde voor grote druk op toenmalig premier Sharif, die op zijn beurt Musharraf verantwoordelijk hield en uit zijn functie wou zetten (Shah 2008). Hiermee leek Sharif zijn hand te hebben overspeeld en een nieuwe militaire coup volgde, geleid door Musharraf. Na de coup van 1999 liet Musharraf zichzelf benoemen tot president, zonder zijn functie als stafchef van het leger neer te leggen.

De *'hardliners'* hadden de macht weer gegrepen en het democratiseringsproces kwam tot stilstand, Pakistan werd een voorbeeld van een *'stuck transition'* (Carothers 1999). Na drie jaar van repressie, onder druk van een uitgevaardigde noodtoestand begon Musharraf aan een voorzichtige liberalisatie, in de vorm van lokale verkiezingen (Goodson 2008, 7). Deze verkiezingen vonden plaats in 2002 en waren dankzij een nieuw aangenomen kieswet nauwelijks toegankelijk voor kandidaten van oppositiepartijen PPP en PML, waarop deze partijen de verkiezingen boycotte. Hoewel dit ervoor zorgde dat de aanhangers van Musharraf de verkiezingen met grote meerderheid wonnen, werd zowel nationaal als internationaal het imago van de Pakistaanse regering ernstig aangetast (Goodson 2008, 9).

In de vijf jaar die op deze verkiezing volgde voerde Musharraf een campagne om zijn positie in de macht te legitimeren, uitmondend in nationale verkiezingen in 2008. In de woorden van Huntington (1992b, 137) kan een dergelijk beleid worden gezien als eentje van *'backward legitimacy'*. Het grote verschil tussen de theorie en het geval van Pakistan is dat in Pakistan het de *'hardliners'* zijn die met terugwerkende kracht hun positie proberen te legitimeren, in plaats van de hervormers (Goodson 2008, 9; Haqqani 2006, 120).

Naarmate de nieuwe verkiezingen in 2008 naderde nam de weerstand tegen de regering van Musharraf toe. Toen in 2007 de president van het Hoger Gerechtshof door Musharraf uit zijn ambt werd gezet, omdat deze de herverkiezing van Musharraf door het parlement eerder dat jaar ongrondwettig had verklaard, bereikte de spanningen hun kookpunt. Oppositiepartijen en Pakistaanse juristen kwamen massaal in opstand tegen Musharraf en het regime kondigde de noodtoestand af. Deze noodtoestand hield slechts kort stand, onder nationale en sterke internationale druk, met name vanuit Washington, werd Musharraf tot onderhandelen met de oppositie gedwongen, deze vonden hun aanvang in oktober 2007 (Shah 2008, 20). Hiermee bereikt het transitieproces dan ook zijn laatste fase, die van *'coopting the opposition'* (Huntington, 139).

De regering hield hierbij wel de touwtjes in handen en bepaalde wie er plaats mocht nemen aan tafel, Musharraf hield enkel onderhandelingen met Benazir Bhutto van de PPP en Nawaz Sharif van de PML-N werd gepasseerd. Bhutto en Musharraf sloten een overeenkomst

waarin Musharraf beloofde zijn legeruniform neer te leggen, wel zou de PPP hem helpen het presidentschap te behouden. In ruil hiervoor zou hij de PPP en MPL weer toelaten in de politieke arena, de uitslag van de geplande verkiezingen in 2008 eerbiedigen en de weg vrij maken voor Bhutto om premier te worden (Shah 2008). In november 2007 werd Pakistan opgeschrikt door een serie aanslagen gepleegd door moslim-fundamentalistische groeperingen. Musharraf kondigde, met een beroep op de nationale veiligheid, weer de noodtoestand af (Goodson 2008, 8). Enkele dagen later werd hij door het parlement herverkozen tot president. Hierbij onthield de PPP, die zich bedreigd voelde door de afgekondigde noodtoestand, zich van stemming maar bracht het gemaakte akkoord hierdoor niet in gevaar. Musharraf legde zijn legerfunctie neer en Bhutto overtuigde Nawaz Sharif er zelfs van de aanstaande parlementaire verkiezingen niet te boycotten (Shah 2008, 21).

Op 27 december, tijdens een campagnebijeenkomst, werd Benazhir Bhutto vermoord. De overheid hield moslimfundamentalisten verantwoordelijk, maar al snel werd ook de legertop verdacht van het verstoren van het onderzoek en zelfs medeplichtigheid aan haar dood (Goodson 2008, 9). Hoewel de maatschappelijke verontwaardig groot was, bleef de rust grotendeels bewaard. De populariteit van Musharraf raakte door de moord en zijn nasleep in vrije val en zijn partij, de PML-Q, stond een nederlaag in de verkiezingen te wachten. Onder deze grote druk, die stevige weerklank vond in de VS, voelde Musharraf zich gedwongen zijn functie als president neer te leggen (Zakaria 2007). In maart 2008 trad, na relatief eerlijke en vrije verkiezingen, weer een democratische gekozen coalitieregering aan.

De transitietheorie van Huntington biedt een waardevol inzicht in de dynamiek die vorm gaf aan het Pakistaanse democratiseringsproces. Zowel de veranderingen in 1988 als in 2007/2008 kunnen goed verklaard worden aan de hand van het '*transformation*'-model. De transitie van 1988 lijkt echter niet te zijn voltooid, want zoals betoogd kan men de uitkomst van dit proces niet als een, zelfs minimaal, functionerend democratisch stelsel aanmerken. De periode van vergaande liberalisering die op de snelle transitie volgde valt wel te plaatsen binnen de transitietheorie en Huntington (1992, 231-253) draagt ook enkele verklaringen voor het falen van de transitie aan. Hierbij lijkt hij één reden over het hoofd te zien. Een strategische factor die bij de beslissingen van de militaire top, en de timing van deze, een cruciale rol heeft gespeeld. Namelijk: de invloed die vanuit de internationale gemeenschap op de Pakistaanse leiders werd uitgeoefend.

Het belang van deze externe beïnvloeding lijkt ook bij de transitie van 2007 groot te zijn. In een periode van slechts enkele maanden raakte een transitieproces dat al enkele jaren vast zat in een onverwachtse stroomversnelling. Dit gebeurde in Pakistan echter zonder dat er binnen het regime hervormers aan de macht kwamen, terwijl dit volgens Huntington (1992b, 139) in een '*transformation*' wel gebruikelijk is als er sprake is van onderhandelingen tussen

regime en oppositie. De plotselinge hervatting van het transitieproces in deze periode kan dus niet slechts aan een interne dynamiek worden toegeschreven, hierbij zal ook moeten worden gekeken naar de rol van externe invloeden in deze periode.

De internationale context en zijn invloed

De belangrijkste externe invloeden die op Pakistan werden uitgeoefend kwamen van twee verschillende kanten: van aartsvijand India en van bondgenoot Amerika. Hier zal een kort overzicht worden gegeven van de relatie die Pakistan onderhield met deze landen, en welk beleid deze landen in de recente geschiedenis ten aanzien van Pakistan hebben gevoerd.

India: “de slechte buur”

Pakistan dankt zijn oprichting in 1947 aan het verlangen van de Islamitische inwoners van het Brits Indiase Rijk om geen onderdeel te zijn van de nieuw op te richten Indiase staat, welke gedomineerd zou worden door aanhangers van het Hindoeïsme. De Islamitische groepen in het Indiase Rijk vreesden gemarginaliseerd te worden als de bescherming van hun Britse overheersers weg zou vallen, en eisten een eigen staat. Toen de spanning tussen moslims en hindoestanen in de nasleep van de Tweede opliep, besloten de Britten de eisen van het Islamitische westen te honoreren en daar een nieuwe staat te stichten: Pakistan. Dit leidde tot verbittering bij de Indiase regering die Pakistan beschouwde als afvallige regio. De splitsing van de twee landen verliep in gespannen sfeer; miljoenen moslims vluchtten vanuit India naar Pakistan en een conflict over de zeggenschap over de etnisch en religieus zo diverse regio Kasjmir liep uit op een oorlog tussen de twee nieuwe staten (Ganguly 2008). Sinds de scheiding tussen de twee landen is de relatie gespannen gebleven en is de strijd nog driemaal opgelaaid, in de jaren van 1971 tot 1973 en in 1999.

De permanente dreiging van India, dat met meer dan 1,2 miljard inwoners het 180 miljoen zielen tellende Pakistan overschaduwde loopt als een rode lijn door alle strategische afwegingen die het Pakistaanse leger maakt. De aanwezigheid van een vijandige oosterbuur voedt een constante angst bij de legertop voor het voortbestaan van de Pakistaanse staat (Shabarbayeva 2009, 385). Deze angst vertaalde zich al direct na de oprichting van de Pakistaanse staat in de oprichting van een topzwaar militair apparaat, een permanente zoektocht naar mogelijke bondgenootschappen tegen de Indiase dreigingen en een gigantische militair budget dat een groot deel van het BNP opeet (Ganguly 2008, 30).

De militaire top ziet zichzelf als de laatste verdediging tegen India en de onvermijdelijke ondergang van de Pakistaanse natiestaat. Deze visie heeft hen in eigen ogen, maar tevens in die van vele andere Pakistanen, niet enkel de hoeder van de territoriale, maar ook van de ideologische, grenzen van Pakistan gemaakt. De dreiging van India biedt de legertop een krachtig argument om hun invloedrijke positie in de nationale politiek mee te legitimeren. Want,

zo redeneren de militairen en hun aanhangers, zonder de bescherming van het leger was Pakistan allang van de kaart verdwenen (Shah 2008, 17-19).

De Verenigde Staten: “de verre vriend”

Waar Pakistan een ronduit vijandige relatie heeft met India, is de relatie tussen de VS en Pakistan minder makkelijk te classificeren. Dat het bondgenoten zijn is zeker, hoewel deze relatie voor beide partijen eerder voortkomt uit noodzaak dan uit keuze. De bondgenootschap tussen de VS en Pakistan is van origine een product uit de Koude Oorlog. De VS steunde het Pakistaanse leger om het land zo buiten de invloedssfeer van de Sovjet-Unie te houden. De Pakistanen zochten steun bij Amerika omdat ze dit als extra bescherming zagen tegen India, dat een vriendschappelijke relatie met de Sovjet-Unie onderhield (Thornton 1982, 960).

De relaties tussen de VS en Pakistan verloopt met name via het Pakistaanse leger. De verkiezing van de centrum-linkse Zulfikar Ali Bhutto tot premier in 1971 leidde tot een bekoeling van de relatie. Deze werd na de staatsgreep van Generaal Zia Al-Huq warmer. Met name omdat het Pakistaanse leger de Taliban in Afghanistan steunde, die op hun beurt weer vochten tegen de Sovjet-Unie. De Pakistaanse steun voor de Taliban in Afghanistan kwam weer voort uit de angst een door de Sovjet-Unie gesteund regime als noorderbuur te hebben. Deze zou vrijwel zeker India steunen in een eventuele oorlog tussen Pakistan en India (Constable 2001, 27).

Toen na de snelle transitie van 1989 de PPP wederom de grootste partij werd bekoelde de relatie tussen de VS en Pakistan. De nucleaire ambitie van Pakistan verslechterde de relatie verder en leidde in 1998 tot Amerikaanse economische sancties. De militaire top voelde zich hierdoor verraden door hun oud-bondgenoot, die zich niet genoeg zou bekommeren om de dreiging die India voor de Pakistan vormde (Zakaria 2007). Na de aanslagen van 11 september 2001 wierp Pakistan zich op als partner in de door de VS geleide ‘*war on terror*’ en herstelde de wederzijdse relatie snel. Pakistan werd tijdens de oorlog in Afghanistan een essentiële uitvalbasis voor Amerikaanse troepen en Musharraf een goede vriend van Amerika. In ruil voor medewerking kreeg het militaire regime uitgebreide financiële en materiële ondersteuning vanuit de Verenigde Staten. De democratiseringsagenda die de VS propageerde verdween niet van tafel, maar boette wel aan belang in (Kronstadt 2009, 74).

Naarmate de situatie in Afghanistan voortduurde en verslechterde werd ook de relatie tussen Pakistan en de VS moeizamer. De Amerikanen konden niet voor eeuwig het ondemocratische gehalte van het Musharraf-bewind negeren, zeker naarmate de innige relatie tussen het Pakistaanse veiligheidsapparaat en de anti-Amerikaanse moslim-fundamentalistische groeperingen steeds duidelijker werd. Anderzijds had de in de jaren '80 en '90 steeds verder geïslamiseerde Pakistaanse samenleving, in toenemende mate problemen met de aanwezigheid van de grote Amerikaanse troepenmacht op Pakistaanse bodem. Ook de eenzijdige militaire

acties van de VS op Pakistaans grondgebied zorgde voor frictie in het bondgenootschap (Kronstadt 2009, 50-51). Na de fraudulente verkiezingen in 2007 en de daarop volgende uitspraak van het Pakistaanse hoger gerechtshof, die Musharraf effectief afzette, gooide de VS het roer om. In een serie van geheime overleggen tussen Musharraf, de oppositie en de VS legde president Bush grote druk op Musharraf om opzij te stappen en het democratiseringsproces nieuwe leven in te blazen (Goodson 2008, 14).

Effecten van de Indiase dreiging

Colaresi en Thompson (2003, 389) stellen dat: *“A highly threatening external environment [...] helps to justify more authoritarian domestic measures to deal with what are seen as continuing public emergencies”*. Deze stelling houdt zeker stand in het geval van Pakistan. De dreigende aanwezigheid van een veel grotere vijandelijke staat heeft er mede aan bijgedragen dat het leger een buitengewoon invloedrijke speler binnen het Pakistaanse staatsbestel is geworden. Het democratiseringsproces vormde in de ogen van de militairen een mogelijke verzwakking van de positie van Pakistan tegenover India. De Pakistaanse legertop heeft dan ook meerdere malen met een beroep op de Indiase dreiging antidemocratische maatregelen proberen te legitimeren (Shabarbayeva 2009). Hiervan zijn de transitie van 1988 en de coup van Musharraf in 1999 twee goede voorbeelden.

Toen het leger in 1988 instemde met een overdracht van de macht naar een civiele regering behielden zij, zoals eerder besproken, een buitengewoon invloedrijke rol. Dit gegeven vormde een onoverkomelijk mankement in het nieuwe democratisch systeem. De drijfveer van het leger om hun machtsmonopolie te willen behouden, zelfs nadat zij instemde met een nominale democratie, kwam in grote mate voort uit de veronderstelde dreiging vanuit India. Het vertrouwen van het leger in politici was bijzonder laag en zij vertrouwde hen niet het beschermen van de natie tegen de Indiase dreiging toe (Shah 2003, 114-115). Gevolg was dat de civiele bestuurders iedere stap moesten nemen onder de dreiging van een mogelijke inmenging van het leger.

Een treffend voorbeeld hiervan is het conflict tussen de PML van premier Nawaz Sharif en de legertop in 1993. Sharif poogde toen een nieuwe stafchef van het leger aan te stellen, dit leidde tot een conflict tussen de premier en de militaire leiding. Het leger accepteerde geen inmenging van een gekozen politicus in hun personeelsbeleid en de premier werd door het leger gedwongen af te treden. Als reden hiertoe gaven ze aan dat dat de inmenging van Sharif een direct gevaar vormde voor de nationale veiligheid (Shah 2003, 22). Dit soort episodes hebben zich meerdere malen voorgedaan wanneer politici zich leken te willen bemoeien met de aangelegenheden van het leger, zoals personeelsbeleid, budget of beleidsvraagstukken (Constable 2001).

Deze dynamiek, waarin het leger in zijn antidemocratische reflexen wordt versterkt door

de dreiging van India, is ook te zien in de coup van 1999. De aanleiding hiervoor was het oploeiende conflict in de betwiste regio Karligi. Onder Sharif was er een overeenkomst gesloten met de Amerikanen om deze regio te demilitariseren. In eerste instantie gaf het leger, met tegenzin, gehoor aan deze afspraak. In de legertop ontstond echter al snel ontevredenheid, men vond het opgeven van Karligi een strategisch onverantwoorde stap. In mei 1999 begon het leger, op eigen initiatief, het gebied weer in te trekken. Dit leidde al snel tot schermutselingen met het Indiase leger en een daaropvolgende escalatie van het conflict. Sharif kon de ongehoorzaamheid van Stafchef Musharraf lastig tolereren en probeerde hem uit zijn functie te zetten. Ook eiste hij een onmiddellijke terugtrekking van alle Pakistaanse troepen. Beide eisen vormde voor de legertop een onaanvaardbare inbreuk op hun monopolie op het beleidsterrein van de nationale veiligheid en een teken van zwakte tegenover India. Het leger was van mening dat Sharif een gevaar vormde voor het voortbestaan van de staat Pakistan en verwijderde hem op deze grond uit zijn functie (Kumar 2008).

De acties van het leger, in zowel de periode 1988-1999 als bij de coup van Musharraf, zijn niet enkel te danken aan de dreiging vanuit India. Andere belangen en attitudes binnen het leger speelden hierin ook een grote rol; het leger was ontevreden over het wanbestuur van de politici en ze vreesde tegelijkertijd dat een sterk burgerbestuur inbreuk zou maken op hun wettelijke en economische privileges (Rizvi 1991, 30. 32-33). Het belang van Indiase dreiging moet dan ook niet enkel worden gezien als een directe aanleiding voor inmenging van het leger, het vormde daarnaast ook een voorwendsel voor het leger om in te grijpen wanneer zij dat nodig achtte om zo inperkingen van hun invloed tegen te gaan. Dit gegeven had, en heeft tot op de dag van vandaag, een grote invloed op de machtsverhouding tussen het leger en de politici in Pakistan.

Effecten van de Amerikaanse hulp

Ook de VS hebben het democratiseringsproces in Pakistan beïnvloed. Om een dieper begrip te krijgen van deze beïnvloeding kan de toepassing van de begrippen *'linkage'* en *'leverage'*, zoals voorgesteld door Levitsky en Way (2005), verhelderend werken. De relatie tussen Pakistan en de VS is er eentje met een lage *'linkage'*, de economische en culturele verbondenheid tussen beide landen is laag (Kronstadt 2009, 5, 71-74). De *'leverage'* van de VS over Pakistan was van tijd tot tijd echter wel groot. Dit is het gevolg van de grote strategische belangen van de VS in Pakistan en de afhankelijkheidsrelatie van Pakistan met de VS die daar uit voortvloeide. Dit ziet men zowel in de jaren '80 als in de periode tussen 2001 en 2007.

Het gewicht dat de VS in de schaal kon leggen leek in beide gevallen door de tijd groter te worden. In eerste instantie was de VS niet in staat om effectief druk uit te oefenen op de Pakistaanse regering zonder daarbij hun eigen strategische belangen in Pakistan te schaden. Het geopolitieke belang van een goede relatie met Pakistan woog zwaarder dan hun

democratiseringsagenda (Haqqani 2006, 118). Hoe langer het bondgenootschap tussen de twee landen echter voortduurde, hoe meer het Pakistaanse leger kwam te berusten op Amerikaanse financiële en militaire steun. Tegelijkertijd nam de VS zijn strategische belangen in Pakistan naar verloop juist af. Dit stelde de VS op termijn in staat om een sterke druk voor democratisering op de Pakistaanse regering uit te oefenen, zonder daarbij hun eigen belangen in gevaar te brengen.

Als men kijkt naar de eerste Afghaanse oorlog ziet men dat de *'leverage'* die de VS op het militaire regime kon uit oefenen in eerste instantie klein was, het strategische belang van een goede relatie met Pakistan was te groot om deze te verstoren met democratiseringseisen (Thornton 1982, 968). Uit strategische overwegingen hielden de VS de autoritaire generaal Zia uit de wind en goed gefinancierd. In ruil hiervoor krijgen ze de steun van Pakistan in de strijd tegen de Sovjet-Unie en stond de militaire top een beperkte liberalisering toe. Naarmate de Sovjet-Unie de strijd in Afghanistan begon te verliezen, nam het strategisch belang van Pakistan voor Amerika af. Het militaire bewind was inmiddels echter zo afhankelijk geworden van de Amerikaanse steun dat deze onmisbaar werd geacht voor het voortbestaan van de Pakistaanse staat (Thornton 1982, 49). Hierdoor was de *'leverage'* van de V.S. tegenover het militaire regime opeens sterk toegenomen. De liberalisering aan het eind van de jaren '80 kan dan ook deels worden gezien als het beleid van de regering Reagan, die door de toegenomen *'leverage'* in staat was een grote druk op het democratiseringsproces te leggen die voor de Pakistaanse regering lastig was te weerstaan.

Een zelfde ontwikkeling vond plaats rond de transitie in 2007. De *'War of Terror'*, en met name de strijd in Afghanistan, maakte Pakistan vanaf 2002 tot een onmisbare bondgenoot voor de VS in centraal-Azië (Kronstadt 2009, 52). De Pakistanen stelde het echter al sinds 1990 zonder steun vanuit de VS en waren niet meer afhankelijk van steun van Washington. Om gebruik te kunnen maken van het strategische gelegen Pakistan moest de regering van president Bush het autoritaire regime van Musharraf, tegen eigen principes in, steunen. Naarmate de tijd verstreek werd de regering van Musharraf echter steeds meer afhankelijk van de Amerikaanse steun (Rajagopalan 2008, 373-375). Door de opening van nieuwe toevoerroutes naar Afghanistan, buiten Pakistan om, en het toegenomen geweld tegen Amerikaanse troepen binnen Pakistan nam het strategisch belang van het land voor de VS tegelijkertijd af (Kronstadt 2009, 59). Deze duale ontwikkelingen bereikte een kritiek punt na de herverkiezing van Musharraf in 2007. Ook hier was de *'leverage'* van de VS opeens groot, het was in staat grote druk uit te oefenen op het militaire regime, zonder daarbij te hoeven vrezen voor zijn eigen strategische belangen. Hierdoor kon President George W. Bush, met de dreiging van het opschorten van de militaire steun, Musharraf tot het neerleggen van zijn militaire functies en tot het onderhandelen met de oppositie dwingen (Goodson 2008, 7-10).

Omdat het Pakistaanse leger de Amerikaanse steun moeilijk kon missen zette dit

dreigement de legerleiding onder nog grotere druk. Repressie van de nationale protesten tegen de regering zouden vrijwel zeker leiden tot internationale sanctie, en daarmee tot een verzwakking van de militaire, financiële en internationale positie van Pakistan. Hoewel binnen de Pakistaanse regering onder Musharraf de *'hardliners'* de boventoon voerde vormde Amerikaanse sancties in hun ogen een reële bedreiging van het staatbelang. Het voorkomen van deze sancties maakte voor hen een hervormingsgezinde koers aantrekkelijker. De sterke *'leverage'* van de VS op Pakistan stelden hen dus in staat de preferenties van de legertop te sturen.

Conclusie

Doorslaggevende factoren zijn niet aan te wijzen in een politiek proces dat zo veelomvattend en gecompliceerd is als het Pakistaanse democratiseringsproces. In de weerbarstige politieke realiteit van Pakistan, waar belangen, onderlinge loyaliteiten en drijfveren vaak ambigue en diffuus zijn, valt geen alles-verklarende theorie te onderscheiden. Het enige wat men kan doen is kijken wat de invloed is van zekere factoren op het politieke proces. Wanneer men kijkt naar de invloed van de internationale actoren op het democratiseringsproces in Pakistan, kan men zien dat dit factoren van belang zijn. De druk die vanuit zowel India als de VS op de belangrijkste actoren in de Pakistaanse politiek is uitgeoefend heeft een reële impact gehad op het verdere verloop van het democratiseringsproces.

Zo lijkt de dreigende werking die van India uitgaat een doorwerkend effect op de strategieën en preferenties van de Pakistaanse legertop te hebben gehad. Dit heeft op zijn beurt weer een diepe impact op het democratiseringsproces gehad. De donkere schaduw die India over het veel kleiner Pakistan werpt zorgde ervoor dat het leger terughoudend was om de macht over te geven aan een civiel bestuur, omdat zij daarmee vreesde hun positie tegenover India te verzwakken. Hier komt bij dat de Indiase dreiging een welkom voorwendsel vormde om de buitengewoon invloedrijke positie van het leger tegenover het eigen volk legitimeren, ook als dit op beleidsgebieden was die niet per se het nationaal belang ondersteunen. Zowel bij de onvolledige transitie van 1988 als bij de coup van 1999 wendt het leger de, al dan niet terechte, angst voor de vijandige oosterbuur aan als een verklaring en legitimatie voor hun antidemocratische maatregelen. De factor India zorgde zo voor een lastig obstakel in het democratiseringsproces. Dit was niet het gevolg van actieve Indiase inmenging in het proces, maar van het gevoel van onveiligheid die het land veroorzaakte binnen Pakistan, zowel onder de bevolking als binnen de elite. De bevindingen van Colaresi en Thompson lijken dus ook in de casus van Pakistan correct te zijn.

Hoewel de positieve Amerikaanse invloed op het democratiseringsproces in Pakistan minder constant en duurzaam was dan de negatieve invloed die van India uitging is deze op

enige cruciale momenten wel van groot belang geweest. Zowel in de periode van de transitie in 1988 als bij die van 2007 was de *'leverage'* van de VS op de Pakistaanse actoren groot en werden er ook grote stappen in het democratiseringsproces gezet. In de periodes dat de *'leverage'* van Amerika laag was, was de druk tot democratisering dat ook en werd er op dit gebied minder vooruitgang geboekt. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat er hier sprake is van een perfecte samenhang, maar het begrip *'leverage'* van Levtisky en Way biedt hier wel een verklaring waarom de Amerikaanse druk voor democratisering op sommige momenten een stuwende kracht achter het democratiseringsproces kon zijn, terwijl deze druk in andere periodes weinig gewicht in de schaal legde.

Wat betekenen deze bevindingen voor de transitietheorie van Huntington? Hoewel de theorie nuttig blijkt in het analyseren van het democratiseringsproces in Pakistan, lijkt Huntington de wisselende uitwerking die internationale invloeden op het verloop van een democratiseringsproces kunnen hebben niet voldoende te erkennen. Allereerst lijkt de veronderstelling van Huntington dat in de *'Third wave'* internationale invloeden slechts een bevorderende werking op democratiseringsprocessen hebben niet volkomen terecht. In de casus van Pakistan heeft de vijandige relatie met India zich bewezen als een internationale invloed die juist de rem op het proces wist te zetten. Ook lijkt de positieve invloed van de VS op het proces niet consistent, de VS kon slechts effectief druk voor democratisering uitoefenen op de Pakistaanse regering wanneer dit in hun ogen niet conflicteerde met de eigen strategische belangen in Pakistan. Internationale druk kan democratisering dus bevorderen, maar internationale spanningen kunnen een democratiseringsproces ook frustreren. Internationale invloeden op democratiseringsprocessen moeten dus worden beschouwd als tweeledig van karakter; zowel positief als negatief. Ook blijkt uit dat de Pakistaanse casus dat de effectiviteit van internationale druk op een democratiseringsproces kan worden verstoord door eventuele conflicterende geopolitieke belangen.

Deze bevindingen tonen aan dat internationale factoren fundamenteel van elkaar kunnen verschillen. Er valt geen eenduidige conceptie van een externe invloed te maken. De invloed van internationale actoren op een democratiseringsproces zijn dan ook minder statisch en veel gevarieerder dan Huntington ze in zijn theorie verondersteld. De analytische waarde van Huntingtons werk zou kunnen worden versterkt door in theorie meer ruimte te bieden voor de verschillende karakters die externe invloeden kunnen hebben. Hierbij zouden de concepties die Gleditsch en Ward van externe invloeden hebben nuttig kunnen zijn. Zij erkennen dat externe invloeden een directe uitwerking kunnen hebben op de machtsverhoudingen binnen de nationale context. De steun, of het gebrek aan steun, van een internationale actor kan de positie van een nationale actor ten opzichte van zijn concurrenten verbeteren of verslechteren. Op een zelfde manier kan de vijandige relatie met een externe partij een nationale actor in de kaart spelen of juist tegenwerken. Deze benadering van externe invloeden biedt meer ruimte voor de

verschillende soorten invloeden die externe actoren op een democratiseringsproces kunnen uitoefenen, zowel wisselend van karakter als wisselend in sterkte over verloop van tijd. Hierdoor krijgt externe beïnvloeding meer dan een slechts faciliterende rol in de transitietheorie, zij wordt een integraal onderdeel van de verschillende factoren en actoren die een democratiseringsproces sturen.

Literatuur

- Colaresi, Micheal & William Thompson. 2003. "The Economic Development-Democratization Relationship: Does the Outside World Matter?". *Comparative Political Studies* 36 (4):381-403.
- Constable, Pamela. 2001. "Pakistan's Predicament". *Journal of Democracy* 12 (1):15-29.
- Diamond, Larry. 2000. "Is Pakistan the Reverse Wave of the Future". *Journal of Democracy* 11 (3):91-106.
- Ganguly, Sumit. 2008. "The Burden of History". *Journal of Democracy* 19 (4):26-31.
- Goodson, Larry P. 2008. "The 2008 elections". *Journal of Democracy* 19 (4):5-15.
- Haqqani, Husaib. 2006. "History Repeats Itself in Pakistan". *Journal of Democracy* 17 (4):110-124.
- Huntington, Samuel P. 1992a. "How Countries Democratize ". *Political Science Quarterly* 106 (4):579-616.
- . 1992b. *The Third Wave, Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Kronstadt, K. Alan. 2009. Pakistan-U.S. Relations. edited by Congressional Research Service. Washington: Library of Congress.
- Kumar, Sumita. 2008. "Sharif vs Musharraf: The future of democracy in Pakistan". *Strategic Analysis* 24 (10):1861-1875.
- Levitsky, Steven & Lucan Way. 2005. "International Linkage and Democratization". *Journal of Democracy* 16 (3):20-34.
- Rajagopalan, Rajeswari. 2008. "Emerging US Policy Towards Pakistan". *Strategic Analysis* 26 (3):370-379.
- Rizvi, Hasan-Askari. 1991. "The Military and Politics in Pakistan". *Journal Asian and African Studies* 16 (1):28-42.
- Schedler, Andreas. 1998. "What is Democratic Consolidation?". *Journal of Democracy* 9 (2):91-107.
- . 2002. "The Menu of Manipulation". *Journal of Democracy* 13 (2):36-50.
- Shabarbayeva, Assemgul. 2009. "Pakistan: The problems of democratization of the country". In *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars*, edited by Adam Fires & Igor Varga.
- Shah, Aqil. 2003. "Pakistan's "Armored" Democracy". *Journal of Democracy* 14 (4):26-40.
- . 2008. "Praetorian and Terrorism". *Journal of Democracy* 19 (4):16-25.
- Skred Gleditsch, Kristian & Micheal Ward. 2006. "Diffusion and the International Context of Democratization". *International Organisation* 60 (4):911-933.
- Thornton, Thomas. 1982. "Between the Stools?: U.S. Policy towards Pakistan during the Carter Administration". *Asian Survey* 22 (10).
- Wilkison, Steven I. 2007. "Democratic consolidation and failure: Lessons from Bangladesh and Pakistan". *Democratization* 7 (3):203-226.
- Zakaria, Fareed. 1997. "The Rise of Illiberal Democracy ". *Foreign Affairs* 76 (6):23-43.
- . 2007. "Pakistan's Pinstripe Revolution.". *Newsweek* 150 (26).